

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

1
•
2
0
0
0

BYEN FEIRER

Tigerstadens jubelår

Oslo fyller som kjent 1000 år i 2000. Dette skal feires hele året til ende, og derfor inviterer vi deg, hele byens og hele landets befolkning, til årtusenets folkefest. Byens sjel og identitet er fundamentet for alt som skal foregå. Derfor har vi brukt tid på å finne nettopp Oslos identitet ved slutten av dette tusenåret.

Vi har gjort en undersøkelse som blant annet viser at under halvparten av byens befolkning er innfødte, men at tre av fire regner seg selv som Osloborgere. Det de fleste først og fremst føler tilhørighet til, er sitt eget strøk, der de selv har bidratt til å gjøre det til noe bra.

Ut av dette leser vi at Oslos identitet er mangfoldig, og at dette er positivt. Det har ført til at ett av jubileets to hovedmål er samlet i begrepet "vellystig dissonans". Med dette målet ønsker vi å oppnå at de aller fleste aksepterer og ikke minst ser verdien i at mangfoldet er Oslos sjel og identitet. Klarer vi sammen med byens institusjoner, organisasjoner og andre som engasjerer seg i jubileet å slå dette fast, har vi en plattform å bygge entusiasme, toleranse og fellesskap på i fremtiden. Det vil i så fall være en verdifull ettervirkning av jubileumsfeiringen, og den eneste mulige plattform å skape et bedre og mer harmonisk bysamfunn på.

Det andre målet er beskrevet i begrepet "Norges nav". Oslo er landets viktigste by. Oslo er landets hovedstad. Hovedstaden eies av hele Norge. Derfor ønsker vi å invitere og involvere hele landet i jubileumsfeiringen. Alle de store arrangementene har plass til de som måtte ønske å komme. Det vil oftest være gratis å komme inn, så sant antallet plasser ikke er svært begrenset. For å få plass til alle i de viktigste periodene, må vi alle trå til som vertskap. Oppfordringen er: Inviter en venn eller slektning til Oslo for å oppleve 1000-årsjubileet. Maken ser du aldri igjen.

Arrangementene som skal prege Tigerstaden i år 2000 vil gjenspeile byens mangfold, og tilbudene skal være et tilbud til alle. Byens fortrinn, byens borgere og hele Norges hovedstad skal vise seg frem, glede seg, delta og bidra til ny bypatriotisme gjennom hele år 2000. I Tigerstadens tegn skal vi feire Oslo – Utfordringene og rekordenes by sammen med Holmenkollen skifestival 4. – 19. mars, Oslo – Kongene og kontrastenes by 13. – 17. mai, Oslo – Drømmene og nattens by 11. – 13. og 19. august og Oslo - Makten og mulighetenes by hele høsten. Det hele avsluttes med "Finalen" nyttårsaften 2000.

Tigerstaden er byen i våre hjerter. Bjørnstjerne Bjørnsons dikt "Siste sang" gav byen navnet i sinne og frustrasjon. Vi som elsker hovedstaden har tatt det til oss som et velfortjent kjæle navn. Byen er som tigersen – både attraktiv og farlig – en liten storby, der vi alle setter spor etter oss i løpet av 1000-årsjubileet. Du er herved invitert.

Gro Balas er direktør for Oslo bys 1000 års jubileum

Oslo kommune
Byarkivet

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

Adresse:

Maridalsveien 3, 0178 OSLO
Telefon: 22 98 75 50 Telefax: 22 98 75 51
e-post: postmottak@byarkivet.oslo.kommune.no
Internett: www.byarkiv.oslo.no

Redaksjon:

Leif Thingsrud (red.)
Bård Alsvik
Morten Brøten
Tore Somdal-Åmodt

Lesesal

Åpningstider:

mandager og fredager: 09.00 – 15.00
tirsdager og torsdager: 12.00 – 15.00
onsdager: 09.00 – 18.00

ISSN 0804-2454

9. årgang

Trykk: Lillestrøm trykkeri

Innhold:

- 3 OSLO I TUSEN ÅR
Bjørn Bering
- 6 OSLOS BYJUBILÉER:
UTSTILLING, RESTAURERING,
RÅDHUSINNVIELSE OG FOLKEFEST
Leif Thingsrud
- 11 BYEN PYNTER SEG:
KONGENS INNTOG I 1905
Ole Myhre Hansen
- 14 MUSIKK TIL ET RÅDHUS
– KOMPOSISJONSKONKURRANSEN
TIL ÅPNINGEN AV RÅDHUSET
Leif Thingsrud
- 16 HURRA FOR KONGEN
– JONAS LIES GEBURTS DAGSSANG
TIL KONG KARL
Leif Thingsrud
- 18 ARKIVPLAN I BYRÅDSAVDELINGENES
ARKIV:
IKKE SATT SAMMEN OVER NATTEN
Morten Brøten
- 20 PERIODISERING AV ARKIVER
I OSLO KOMMUNE
Ranveig Gausdal og Anne Marit Noraker
- 23 NYTT FRA BYARKIVET
- 23 BYHISTORISK UKE
- 24 ANNO 1900:
HEDENSKAP PÅ VESTRE GRAVLUND
Leif Thingsrud

Forsidebilde:

Æresportal for kong Håkon og dronning Maud i Karl Johans gate ved Løvebakken, november 1905. (Ukjent fotograf for Stadsarkitekten, Original i Byarkivet A-20031_U015_059)

Oslo i tusen år

Det var arkeologer og historikere som arbeidet med Oslos middelalderhistorie som satte fram ideen om å feire byens tusenårs jubileum i år 2000. Bakgrunnen for forslaget var særlig de arkeologiske funn som ble gjort i Gamlebyen på 1970-tallet. Fagmiljøene konkluderte med at Oslo har ligget som et tettsted med bymessig preg i tusen år. Byrådet tok opp forslaget og fikk tilslutning fra alle partier i bystyret. Det var entydige faglig råd som lå til grunn for den politiske enigheten.

Av Bjørn Bering

En by har sjelden et fødselsår. De fleste middelalderbyer er vokst fram ved at et antall mennesker har bosatt seg ved religiøse sentra, havner og handelsplasser. Det kunne være behov for fast bosetning av folk som hadde tilsyn med skipsnaust og pakkhus, bearbeidet handelsvarer og sto for handelen.

Kongen "...reiste en kjøpstad"?

Allerede P. A. Munch (Det norske folks historie, 1852 – 63) antok at det tilbake i hedensk tid hadde vært havn og handelsplass ved Oslo, som "*havde utseendet af en By*". Munch tenkte seg at Harald Hardråde grep inn med regulering og byggevirkksomhet, men ikke at kongen lot reise en ny by av ingenting. Munch fikk senere følge av flere sentrale historikere, blant andre Halvdan Koht (St. Hallvard, bd 4 1918). Våre eldre historikere, som ikke kunne bygge på arkeologiske funn i særlig grad, var ikke i så sterk utakt med de skriftlige kildene som enkelte synes å mene i dag.

Sagalitteraturen inneholder henvisninger til Oslo også under Hellig-Olav, Harald Hardrådes forgjenger og halvbror. Den såkalte legendariske Olavs-sagaen forteller at Olav, etter sin berømte kristningsferd på Opplandene, lå noen netter i Oslo på vei sørover. Denne sagaen foreligger riktignok bare i avskrifter fra midten av 1200-tallet og inneholder mye mytisk stoff, men den antas å ligge nær den eldre Olavssagaen som ble til omkring 1180, og som bare er kjent i bruddstykker. Avskriften av den legendariske sagaen er blitt til i Norge og bygger på norsk tradisjon. Det kan derfor være grunn til å feste like stor lit til de historiske opplysningene i denne som til opplysninger i Snorres kongesagaer.

Også Snorre bygget på andre kilder, og han tillot seg å legge til der kildene manglet eller var usikre. Arkeologen Erik Schia mente at Snorre kan ha byttet ut danskekongen Harald Blåtann med Harald Hardråde i sin beretning om Oslos opprinnelse for å redusere inntrykket av den danske innflytelsen (E. Schia, Oslo innerst i Viken, 2. utg. s 133-134). Dette ville passe bedre med resultatene av de oppsiktsvekkende arkeologiske funn som ble gjort i

Gamlebyen på 1970-tallet. Schia gjorde ellers en stor innsats i å sammenfatte de vitenskapelige resultatene av utgravningene av det gamle Oslo og gjøre resultatene tilgjengelige for den vanlige historieinteresserte.

Funnene i Gamlebyen

I en bakgård i Saxegaardsgata fant arkeologene på 1920-tallet restene av en toskips steinkirke, senest påbegynt omkring 1120. Ruinene ble undersøkt på nytt i 1970-årene. Det viste seg da at det lå et stort antall skjeletter under fyllmassene og under kirke-ruinene. Funnene forteller om en kirkegård lenge før steinkirken ble bygget, og utformingen av gravplassen og andre forhold tyder på at det tidligere hadde stått to trekirker på stedet. Her lå det eneste kirkestedet på Østlandet som kan påvises å være eldre enn midten av 1000-tallet. Videre er det klarlagt at det må ha vært en betydelig befolkning som sognet til gravplassen. Skjelettmaterialet og andre funn peker mot en bofast befolkning. (Status når det gjelder arkeologiske funn som forteller om Oslos opprinnelse er oppsummert av Per G. Norseng, Oslo bys historie, bd 1 del 1.)

De eldste bygningsrestene i Gamlebyen er funnet på "Mindets tomt" og "Søndre felt", Clemens gate 2. Her har arkeologene identifisert en rekke bygningstrinn, hvorav 14 generasjoner av bygninger skiller seg ut fordi de er ødelagt av branner. I den eldste bygningsfasen er det påvist fire såkalte stolpehus og en laftet tømmerbygning. Allerede de første bygningslagene som er identifisert i Clemens gate 2 har trekk som peker mot en tettbebyggelse.

Det er foretatt en rekke C14-prøver av trevirke fra disse eldste lagene med sikte på aldersbestemmelse. Resultatene er ikke entydige, men samlet peker de mot første halvdel av 1000-tallet eller tidligere. Prøver av to "grophus" er begge datert til perioden 950 – 1050. Videre er det påvist tre sikre generasjoner av bygninger som må være eldre enn slutten av 1000-tallet.

Etter dette blir Oslo en av de få eksisterende byer i Norden der vi med sikkerhet kan si at folk bodde i bymessig bebyggelse allerede i vikingtida. De arkeologiske utgravningene i vår tid har bekreftet

Munchs og andre eldre historikeres kvalifiserte antagelser om at det lå et tettsted her før midten av 1000-tallet, kanskje allerede på 900-tallet.

Det var et tettsted med en bofast befolkning i Oslo allerede omkring år 1000, men var dette en by? Dette blir et spørsmål om hvilke krav vi stiller før vi kaller et sted for en by. På det punktet er teorien rik. Historikerne har tradisjonelt lagt vekt på rettslige, administrative og funksjonelle forhold som karakteristiske for en by. I en kildefattig sammenheng, som studier av eldre norsk middelalder er, kan slike forhold vanskelig klarlegges. De arkeologiske funnene i Gamlebyen kan i liten grad holdes opp mot denne typen beskrivelser av hva en by er.

Tendensen i etterkrigstiden har imidlertid vært at man anvender mindre teoretiske definisjoner som passer bedre med umiddelbare forestillinger om byen. Oslohistorikeren Per G. Norseng bruker en slik åpen definisjon: *"En by er en tettbebyggelse av en viss størrelse med faste sentrumsfunksjoner i forhold til et større eller mindre omland"* (Norseng, Oslo år 1000, foredrag under Humanioradagene ved UIO 1996). Etter slike definisjoner har Oslo tusen års historie som by. Men eksakt er dette ikke, og det kan det selvfølgelig heller aldri bli.

Fest for en historisk begivenhet eller for byens historie?

Da kommunen valgte å feire Oslos 900 års jubileum i 1950, og blant annet markerte at det nye Rådhuset

ble tatt i bruk, hadde man Snorres beretning om Harald Hardråde som utgangspunkt. Hvilke initiativer Harald faktisk tok visste man ikke, heller ikke visste man det nøyaktige årstallet for den begivenheten som etter Snorre skal være grunnleggelsen av byen. Det ble anslått til å være omkring 1050. Men krever man et eksakt årstall, belagt i sikre skriftlige kilder, vil det aldri være grunnlag for noe byjubileum. Vi vet ikke mer i dag enn i 1950 om grunnleggelsen av byen dersom vi ser på denne som resultat av en beslutning eller enkelthandling.

Derimot har vi fått ny kunnskap om at Oslo som tettsted med bofast befolkning har en historie som tok til for omtrent 1000 års siden. En jubileumsmarkering blir på denne bakgrunnen ikke en feiring av en bestemt begivenhet, men det blir en fest for Oslo som bysamfunn. Dette kan gi noen særlige kvaliteter til et jubileum. Blant annet vil det kunne medvirke til at vi synliggjør ulike sider ved byens historie og framvekst gjennom tusen år og ikke fester oss spesielt ved en begivenhet eller et antatt historisk tidspunkt for grunnleggelse av byen.

Interessen for Oslos historie er sterkt økende. Mens historielagsbevegelsen i landet som helhet har en lang og sterk tradisjon, er den langt på vei et moderne fenomen i hovedstaden. I de siste fem til ti årene er det stiftet historielag i alle deler av byen, og medlemsveksten er sterk. Aktiviteten har aktualisert en debatt om hvorvidt lokalhistorisk interesse i Oslo er mer naturlig knyttet til bydelsmiljøene og bydels-

© Scanpix

historie enn til byen som helhet. Engasjementet er gjerne størst i forhold til de sider ved historien som den enkelte kan oppleve i sitt nære miljø; vi følger de spor etter fortiden som vi treffer på der vi ferdes og føler oss hjemme. Historisk interesse springer også ut av familiebakgrunn og av egne opplevelser i barndom og oppvekst.

Arbeidet med byjubileet har allerede stimulert interessen for byhistorien. Flere bydelsadministrasjoner har i samarbeid med faginstitusjoner og historielag arrangert lokalhistoriske dugnader med vekt på egenaktivitet. Det er tatt opp intervjuer med personer som har noe å fortelle, og folk i bydelen har kommet med sine gamle fotografier. Materialet gjøres tilgjengelig og blir brukt. En bydel har engasjert egen bydelshistoriker som blant annet skal stimulere bydelens beboere til egenaktivitet gjennom jubileumsåret. I Groruddalen arbeider 10. klasser med dalens nære historie i form av et eget prosjekt. Museer, arkivinstitusjoner og andre planlegger utstillinger med sikte på å spre kunnskap om byens utvikling.

Dette engasjementet representerer en utfordring for dem som skal legge opp jubileumsprogrammet.

De ulike sidene ved byens historie skal "graves" fram og synliggjøres i bymiljøene. Dette gjelder også historiske elementer som ikke er representert i vårt ytre miljø, som organisasjonskulturen, politiske tradisjoner, sosiale forhold.

Det må også være et mål at Oslos historie blir formidlet slik at den stimulerer til økt engasjement i byens og bydelenes utvikling inn i et nytt årtusen. Dette vil blant annet bety at byens nyere historie – industribyen, kulturbyen, nyere sosialhistorie, bydelenes historie – bør tillegges like stor vekt som middelalderbyen Oslo, selv om denne er det historiske utgangspunktet for jubileet. Men selvfølgelig skal det også være en stor middelalderfest i Gamlebyen der det hele startet. Dessuten kan kanskje jubileet medvirke til at vi kommer nærmere realiseringen av et middelaldermuseum i Gamlebyen?

Det faglige grunnlaget for byjubileet er solid, bystyret står bak beslutningen, og festen er i gang. Men alle som er interessert i Oslos historie og som er glad i byen, bør fortsatt reflektere over hva vi skal bruke jubileet til, og hva vi skal gjøre ut av Oslos tusen års historie som by.

Langsamt ble omlandet vårt eget

Fagseminar om Oslos byutvikling 1800 - 2000

torsdag 13. april i Byarkivet, Maridalsveien 3

1. sesjon	Åpning v/ byarkivar Bjørn Bering
09.00	Knut Sprauten , cand. philol., avdelingsarkivar i Riksarkivet
– 12.00	<i>By og omland omkring 1800</i>
Truls Aslaksby , dr.phil., førsteantikvar ved Byantikvaren i Oslo
<i>Spenningen mellom normer og frihet da Kristiania tok form på slutten av 1800-tallet</i>
Finn Erhard Johannessen , dr. philos., førsteamanuensis i historie ved Univ. i Oslo
<i>Villaforstedene Nordstrand og Ljan</i>
	Lunsj
2. sesjon	Jon Skeie , cand. philol., forsker/stip. ved Handelshøyskolen BI, avd. f. økon. hist.
13.00	Fra tett til spredt: Generalplanen av 1950 og bruddet med den historiske byveksten
– 17.30	Åse Flatabø Egeland , cand. philol., frilans-etnolog
<i>Sinsenbyen – fra bondegård til funkisblokker</i>
Sture Kvarv , cand.philol., førstelektor i samfunnsfag ved Høgskolen i Telemark
<i>Oslos drabantbyer i et byutviklings-perspektiv</i>
Ola Svein Stugu , dr. philos., førsteamanuensis i historie ved NTNU
<i>Urbane kulturar og den grenselause byen</i>
Avslutningsdiskusjon

Seminaret retter seg mot forskere, hoved- og mellomfagstudenter i historie, geografi, etnologi, arkitekturhistorie m.m.

Seminaret er gratis, men av hensyn til organiseringen ber vi om påmelding innen 5. april på telefon 22 98 75 50.

Oslos byjubileer

Utstilling, restaurering, rådhusinnvielse og folkefest

Oslo eldes raskt, i alle fall om en skal regne ut fra byjubileene. Årets feiring er den tredje på godt under hundre år. Først markerte man tre hundre år i 1924, så ni hundre i 1950, og i år ett tusen. Trøsten får kanskje være at aldringen synes å avta, og at jubilaranten ikke virker mer alderdommelig. Skal vi dømme etter festenes uttrykk blir byen tvert imot yngre og yngre.

Av Leif Thingsrud

Jubileet i 1924 hadde som utgangspunkt Kristian IVs flytting av byen fra Oslo under Eikaberg til Akersneset. Den stadig brannherjede trebyen med sine smug og veiter ble erstattet med en mur- og bindingsverksby med breie rette gater og streder. Opprinnelig var tanken å avholde en stor byfest, og i 1923 bevilget formannskapet kr 30.000,- bare til planleggingen.

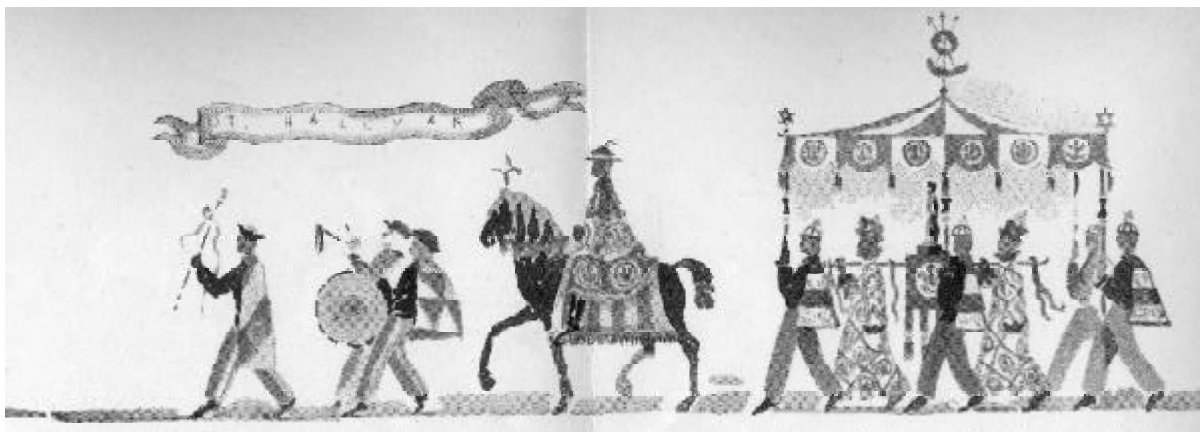
Rytmask veksling mellom farverige grupper

Jubileumskomiteén med Harry Fett i spissen la fram planer om fest tre dager til endes. Fredag 26. september skulle det være offisiell mottagelse og festforestilling i Nationaltheatret. Lørdag formiddag skulle det være borgerprosesjon fra Gamlebyen, gjennom kvadraturen og om Akershus og ned til Pipervika hvor det hele skulle avsluttes med at man la ned grunnstenen til det nye rådhuset. På kvelden skulle det være folkefest på Festningsplassen, Stortovet, Youngstorvet og Lilletorvet. De største festlighetene skulle være på Festningsplassen, hvor det også skulle være fornøylespark ned mot Grev Wedels plass. På Youngstorvet skulle det være "gratis sirkus og anden underholdning" og på Lilletorvet en stor friluftrestaurant. Søndag skulle det blant annet være sangertog og kommunal bilkortesje.

Komiteén la særlig stor vekt på den høytidelige prosesjonen, og i programforslaget heter det blant annet at *"Til alle tider har det centrale punkt ved folkefester bestaa i processioner. Det er i virkeligheten et sakralt motiv som lever igjen i vor tids fester."* Men, komiteén ser tidens forfall: *"De senere aars processioner har faat et præg av massevirkning uten at være tilsvarende kunstnerisk gjennomtænkt."* Og det aktet komiteén å gjøre noe med:

"Hvad angaar selve processionens konstruktion, om man kan bruke det uttryk, saa blev foreslaat at der som indledning for hver av de hovedgrupper som processionen skulde bestaa av f.eks. kirken, sjøfarten, arbeidet osv. skulde opsættes en allegorisk gruppe, helt moderne i sit kunstneriske utstyr. Videre at der til hovedgrupperne i størst mulig utstrækning knyttedes et sangkor (...) og et musik-korps. (...) Da det her i første række dreiet sig om et festoptog og ikke om nogen demonstrationsmarch vilde man søke at undgaa et av de uendelig lange fane- og farvemagre folketog vi ellers er vant til, og heller koncentrere virkningen ved at la de forskjellige korporationer og foreninger mest mulig delta gjennom en mindre repræsentation, saa fanene kunde komme slag i slag og der kunde bli en rytmask veksling mellem de farverige grupper og de alminnelige mørklædte processionsdeltagere."

At dette muligens ikke var særlig folkelig oppveides av et annet av komitéleder Fetts forslag:

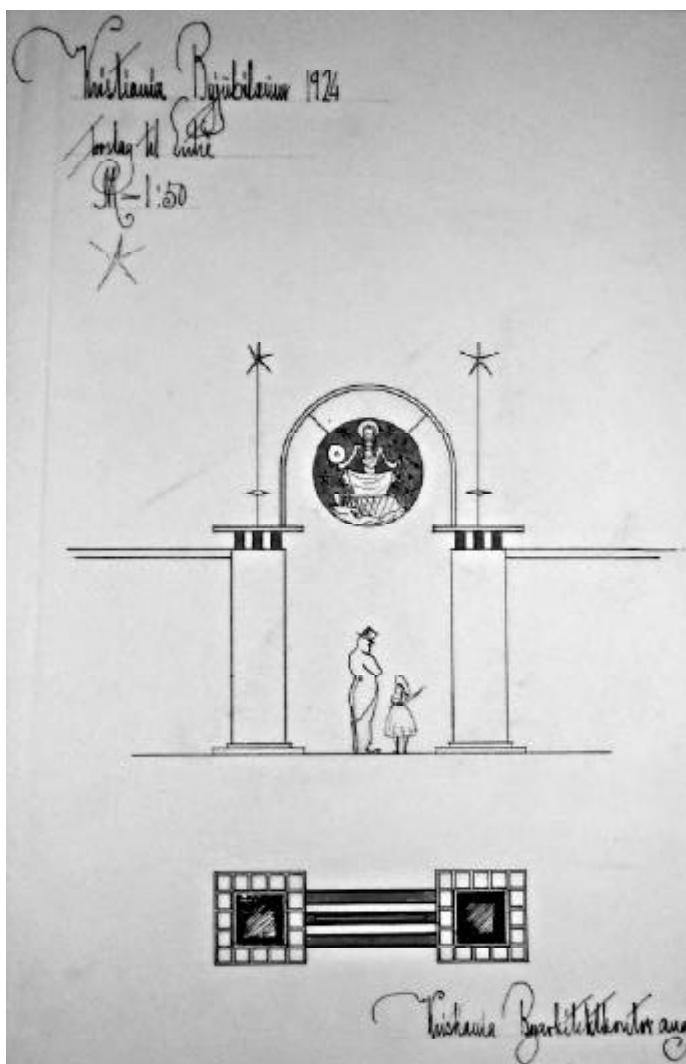
"Det vilde etter min mening være meget naturlig paa denne dag at utskjenke gratis øl til hele byens befolkning. For vor tids opfatning høres dette kanskje fantastisk ut, mens dette i gamle dage var en selvfølge- lighet og en helt naturlig ordning."

Det hele hadde en kostnadsramme på en million kroner, og det var mange penger den gang. Finansutvalget og formannskapet ble etterhvert betenkt, og i oktober ble det sagt rett ut at det hele var for stort og kostbart anlagt. I februar 1924 vedtok de å innstille på at man skulle prioritere "en engere kommunal utstilling til belysning av byens vekst og utvikling gjennom aarene." I tillegg skulle man ha et fyrverkeri fra festningen på selve jubileumsdagen.

Utstillingen ville bli så kjedsommelig ...

Bakgrunnen for denne tilbaketrekningen var nok dels at kommuens økonomi ikke var den aller beste, men det hadde den heller ikke vært da planleggingen startet. Etterkrigsdepresjonen med arbeidsledighet og økte forsorgsutbetalinger hadde vart i flere år. Viktigere var det at mange mente at det slett ikke skulle juberles. Kristiania var bare en fortsettelse av det gamle Oslo, og byen burde nå ta sitt gamle navn tilbake. En stor bevilgning til et byjubileum nå ville virke som et innlegg i navnestriden, og den politiske ledelsen så ingen grunn til å piske opp stemningen. At motsetningene blir sterke og frontene steile er jo vanlig i alle saker som går på symboler og lite annet.

Saken kom opp i bystyret straks etterpå, og ordfører Borger With mente at det som ble foreslått var et "... minimum av hvad en by som Kristiania kan spendere paa et 300-aars jubilæum". Hans partifelle Eyvind Getz var av en annen mening. Han ville stemme mot hele bevilgningen og mente at den utstillingen som var foreslått ville bli "... saa kjed-

sommelig, at man er nødt til at gi kr. 20.000 til et fyrverkeri for at kunne faa folk til at gaa og se paa den." Meningene var sterke og delte, og det var ikke mulig å få noe kvalifisert flertall. Men i neste møte, i april, kom vedtaket om å bevilge snau to hundre tusen kroner til en byhistorisk utstilling på Akershus og fyrverkeri.

To måneder senere kom loven som endret byens navn til Oslo, og "Jubilæumskomiteén" måtte omdøpes til "Komiteén for Den byhistoriske Utstilling paa Akershus".

Fra Byarkitektens tegningsarkiv: "Forslag til Entre" 1924 (Original i Byarkivet)

"Skisser til 2 av processionens grupper." Tegning fra Byarkitektens kontor i den trykte beretningen fra komiteén for den byhistoriske utstillingen på Akershus 1924.

Åpningen av Rådhuset markerte høydepunktet ved byjubileet i 1950. Her er den kongelige kortesje på vei ut etter høytideligheten i Rådhushallen. (Foto: NTB, original i Byarkivet. Copyright: Scanpix)

© Scanpix

Utstillingen ble åpnet 12. september med adskillig festivitas. Det var hovedinngang fra Kristiania torv med baldakiner og andre stilfulle dekorasjoner, ifølge S. C. Hammer. Og hele festningen sto opplyst i flomlys. Utstillingsmontrene fylte Margretasalen, Romerikssalen, Kristian IVs sal og begge skriverstuene. De viste byens bygnings- og befolkningshistorie gjennom 72 modeller, 78 statistiske figurer, åtte større kart og syv plansjer som viste skipsfartens utvikling. I tårnrommet sto en modell av festningen før restaureringen.

Det var solide fagfolk som Gerhard Fischer og Arno Berg som tok hånd om modellene, og figurene ble modellert av billedhugger G. Gustavson, og byens befolkning strømmet til, så utstillingen måtte holde åpent to uker mer enn planlagt. I alt ble det løst 46 tusen billetter. Eyvind Getz' spådom ble i alle fall gjort til skamme.

Selve jubileumsdagen 27. september ble markert med kanonsalutter og festgudstjenester. Blomsterkonene på Stortorvet prydet Kristian-kvartstatuen med en flott blomsterdekorasjon, og om kvelden samlet store folkemengder seg for å se på

båtkortesjen som byens båtforeninger arrangerte og det store fyrverkeriet.

En fest kan fort bli glemt, og den bør helst ikke etterlate synlige minner. Men selve jubileet etterlot seg et synlig minne, ikke i byen men oppe på Ekeberg. Her står fortsatt åtte av de såkalte "Minnegavehusene". Opprinnelig var det ni hytter som ble reist for innsamlede midler blant norsk-amerikanere, og som skulle brukes som sommerboliger for tuberkulosestruede familier.

Jubileum mot Finansrådmannens vilje

Byjubileet i 1950 hadde sitt utgangspunkt i Snorre, som i Harald Hardrådes saga skriver at han anla en kjøpstad øst i Oslo. Noen årstall ga ikke Snorre, men de som har gransket kronologien mente at det måtte ha skjedd ca 1048.

Det var Selskabet for Oslo Byes Vel som i februar 1946 tok opp spørsmålet om å feire dette og foreslo en markering på St. Hallvardsdagen, 15. mai 1949. Forslaget kom omgående opp i Finansutvalget, og finansrådmann Paul Hartmann leste sine historiebøker nøye og konkluderte med at *"... grunnlaget for å feire et 900 års jubileum er så løst at en slik foranstaltning vil virke kuns-*

tig. Jeg foreslår derfor at henvendelsen ikke gir anledning til noen forføyning fra kommunens side."

Politikerne hadde imidlertid noe større sans for et byjubileum, men valgte å innhente ekspertråd. Universitet ble derfor tilskrevet, og professor Sverre Steen ga en uttalelse om at det med rimelig sikkerhet var en by her i 1070, men hvor lang tid den hadde eksistert før det, var det umulig å si noe sikkert om. Man fikk så velge om man skulle holde seg til sagatradisjonen eller *"velge et hvilket som helst år før 1100"*. Steen fant det første alternativet best, mens hans kollega Johan Schreiner mente at det var *"en fornektelse av grunnleggende prinsipper for kritisk kildeforskning"*.

Av ekspertråd blir man som kjent sjelden klok, og Hartmann kunne fastholde sitt forslag om at saken skulle avvises. Finansutvalget ville det annerledes og foreslo å legge feiringen allerede til mai 1948. En tre manns jubileumskomite ble satt ned, og sammen med Oslo Byes Vel la de fram forslag om å få satt i stand klosterhagen ved den gamle bispegården og middelalderrommene i bispegården. Domkirken, Den gamle losjen og Garnisonssykehuset

skulle restaureres. Det skulle være særutstillinger i muséene og byfest 15., 16. og 17. mai.

Det var klart at dette ville koste nærmere en halv million kroner, og det var mye penger den gang, i alle fall for Hartmann. Han mislikte tydeligvis også at Oslo Byes Vel var så sterkt inne i saken. En forening som arbeidet for vern av alt mulig gammelt som sto i veien for framskrittet, hadde slett ingen høy stjerne hos ham. Han foreslo derfor at restaureringsarbeidene måtte fremmes som egne saker og at hele jubileumsmarkeringen måtte skje i kommunal regi. Formannskapet sluttet seg til det og utvidet jubileumskomiteén med fire nye medlemmer.

Det var nå blitt februar 1947, og den nye komitélederen, ordfører Arnfinn Vik, skjønte at tiden ble for snau til å få gjennomført mange av planene for markeringen. I april fikk han komitéén med på å utsette det hele to år. Da regnet man også med at Rådhuset kunne stå ferdig, slik at innvielsen der kunne gå inn i jubileumsfesten.

Rådhusinnvielsen var festens midtpunkt

Domkirken fikk sin restaurering, og Minneparken rundt ruinene av St. Hallvardskirken ble høytidelig åpnet. Hele sentrum var prydet til tre dagers fest med folkeball på Rådhusplassen og en rekke mindre arrangementer. Det var allikevel den høytidelige innvielsen av Rådhuset som ble det sentrale i jubileumsfesten.

Idéen om et Rådhus i Pipervika ble lansert av arkitekten Oscar Hoff så tidlig som i 1905, men det var først i 1915 at bystyret fattet det første vedtaket om å starte planleggingen. Håpet var at byens nye storstue skulle stå klar til byjubileet i 1924.

Det skulle imidlertid gå fire år før utkastkonkurransene var overstått og Arneberg og Poulsson ansatt som rådhusarkitekter, og først i 1921 fikk kommunen klarsignal fra Stortinget med hensyn til de store ekspropriasjonene som måtte gjennomføres. Deretter tvang de dårlige tidene saken til å ligge rolig inntil bystyret i januar 1931 godkjente de etterhvert ganske så endrede byggeplanene. Samme høst ble grunnsteinen lagt ned, og planen var nå å innvie bygget i 1937.

Men nye pengeproblemer ga nye forsinkelser. Først i 1933 begynte bygget å reise seg bak de gamle gårdene i Sjøgata, og sommeren 1935 var råbygget ferdig. Sommeren 1939 kunne innflyttingen starte, og våren 1940 var det meste av kontorene tatt i bruk. Under krigen stoppet arbeidene opp, og først

høsten 1947 kunne formannskapet og bystyret ta i bruk sine lokaler.

Men til festdagene i mai 1950 sto også Rådhushallen klar, og det aller meste av den kunstneriske utsmykkingen var på plass. "Hovedstadens smykke-skrin", som Nationen kalte huset, kunne presenteres for såvel den jevne osloborger som den internasjonale fagpressen.

Festen begynte søndag 14. med et arrangement i Minneparken. Deretter var det prosesjon til festgudstjenesten i Domkirken. På kvelden ble jubileumsutstillingen åpnet på Folkemuséet. Mandag 15. var det høytidelig åpning av Rådhuset, lunsj på Akershus slott og festforestillinger i teatrene. Tirsdag 16. var det festmøte i Bystyret hvor hilsener og gaver fra inn- og utland ble overbragt. På kvelden var det fest for byens gjester i Rådhushallen.

17. mai ble markert på tradisjonell måte pluss folkefest på Rådhusplassen på kvelden. Her var det først formelt med korps, kjempekor og tale av statsminister Gerhardsen. Senere ble det danse- og musikk med tre orkestre og til slutt, ved midnatt, fyrverkeri.

Hovedstadsavisene hadde fyldige reportasjer, som særlig la vekt på byens historie og de mange utenlandske gjestene som kom til festlighetene. Utenlandsk presse var mer interessert i å vurdere arkitekturen og kunsten i Rådhuset. The Times karakteriserte bygget som "massively impressive" med et

© Scanpix

Gavebordet ble studert, også av de utenlandske gjestene. Paris' borgermester Pierre de Gaulle til høyre. (Foto: NTB, original i Byarkivet. Copyright: Scanpix)

"most remarkable" interiør med "immense frescoes", og Der Bund i Bern konkluderte i et kjempeoppslag at *"Es gereicht der Stadt Oslo zur Ehre, dass sie so viel Schaffensdrang sich frei entfalten liess und mit mäzenatischer Grosszügigkeit das Entstehen eines Werke förderte, das in einzigartiger Weise Geschichte unter Kultur des norwegischen Volkes zum Ausdruck bringt."*

Men rosen var ikke enerådende. The Scotsmans utsending skrev at bygningen var „received with mixed feelings“ og at *"it lacks completely the artistic distinction of Stockholm's Town Hall which, although modern also, is in quite a different class."* Men bygget var, skrev den samme utsendingen et museum for moderne norsk kunst som aldri ville miste *"its artistic unity as an expression of this first half of the twentieth century."*

Bøker gir varig glede

Kristianias historie ble utgitt i fem bind fra 1922 til 1936. Idéen om et slikt verk ble lansert allerede i 1899 og helt siden 1900 hadde det eksistert en bokkomité. Men det var først i 1917 det ble bevilget penger til arbeidet, og det ble lansert som et jubileumsverk. De tre første bindene ble skrevet av historikeren Edv. Bull d.e. og holdt en høy faglig standard. De to siste ble skrevet av journalist S. C. Hammer og preges mer av reportasje enn analyse.

Noen ny Oslo-historie til jubiléet i 1950 var det verken tid til eller noe uttalt behov for. Selv om byen var ganske forandret og i starten av sin sterkeste forvandling noensinne, med de forestående drabantbyutbyggingene, var det ikke tid for refleksjon. Men bokverk ble det. Det kom et tobindsverk om Rådhuset i Oslo og om Akershus slott. Domkirken fikk sin historie skrevet, og hele byen en jubileumsbok med tittelen "Det er vår egen by" hvor en rekke av byens fremste fagfolk skrev om forskjellige sider av byens historie og nåtid. Også barna fikk sin oslobok med tittelen "Sånn ser Oslobarna byen sin".

Også i 1950 ble det holdt en byhistorisk utstilling, men denne gangen var det Norsk Folkemuseum som sto for den. Kommunen organiserte derimot en stor skoleutstilling i Handelsgymnaset. Den hadde både en historisk del, som viste hvordan undervisning hadde foregått gjennom tidene, og en moderne del som viste bredden i det skoletilbudet som byen kunne tilby.

Tigren jubilerer

Årets byjubileum preges ikke av offisielle bokutgivelser. Fem bind "Oslo bys historie" ble utgitt fra 1990 til 1994, og i årene etter har det strømmet ut lokalhistorisk litteratur til et tilsynelatende umettelig marked.

I anledning jubiléet kommer en ett binds

byhistorie, en byhistorie skrevet spesielt for barn og dessuten et nytt og utvidet byleksikon. "Oslo bys historie" kommer i nytt opplag, og Rådhuset får sin jubileumsbok som vil se bygningen ut fra den arkitektur- og kunsthistoriske siden og fange opp en del av det som har skjedd innenfor de mursteinsrøde veggene. Bernt H. Lunds kommunale historikk for perioden fra kommunesammenslåingen i 1948 til byrådsreformen i 1986 er allerede utgitt.

Fyrverkeri er en tradisjon som ikke blir brutt, likeså utstillinger. Men i dag vil ingen sette seg som mål å stille ut hele byens vekst og utvikling.

Det som har utviklet seg mest voldsomt i forhold til de tidligere jubileene er alle mulige jubileumsartikler. I 1950 ble den såkalte Oslo-drakten lansert, men noen andre offisielle salgsartikler med St. Hallvard eller svaner og piler på fantes ikke. I dag er et designprogram noe av det mest sentrale i jubileumsmarkeringen. Forskjellige klesplagg, vesker, glass og stentøy med festlige tigre skal gjøre byjubiléet til butikk.

Fest skal det bli også denne gangen, men ikke i de høytidelige formene som rådhusinnvielsen for femti år siden førte med seg. Og om brosteinsball får like stor popularitet i år som den gang, gjenstår å se. Femti år er ingen lang historisk periode, men det er år med store endringer i byens uteliv og dansekultur.

Samtidig er det også rent geografisk en annen by som jubilerer nå. Mens de første drabantbyene utenfor Kirkeveiringen bare så vidt var påbegynt i 1950, dekker byen i dag hele den gamle Aker-bygda. I hvilken grad vil man på Mortensrud og Romsås identifisere seg med byen under Eikaberg og være med på en feiring som vil måtte ha sitt fokus på indre by? Og kan et slikt byjubileum og den byfesten den er ment å være, kunne bidra til å skape en flik av en felles Oslo-identitet? Eller blir man i de forskjellige delene av "Tigerstaden" fortsatt like fjerne for livet på andre kanter av byen såvel som for helheten?

Kilder:

Kristiania/Oslo kommunes aktstykker:

Forelegg og referat fra sak 115 og 130 1923/24, sak 29 1947/48

S. C. Hammer: Kristianias historie bd. 5 s. 513 ff.

Byfest (Programmer og beretning utgit av komitéen for den byhistoriske utstilling paa Akershus 1924), Oslo 1925

Carl Just: Rådhuset i Oslo bd. 1, Oslo 1950

Byjubileumskomiteens arkiv

Formannskapetets arkiv: Avisutklipp fra Byjubiléet

Byen pynter seg

Kongens inntog i 1905

Byarkivet har et rikholdig materiale som dokumenterer kommunens engasjement i offentlige festligheter. Arrangementer av begivenheter som skulle feires med parader, portaler og girlandere har i mange tilfeller tilfalt kommunen – til ære og berømmelse, og til utgifter.

Av Ole Myhre Hansen

Selv om det i noen tilfeller dreide seg om nasjonale og internasjonale inntog og besøk er det kommunen som har planlagt og lagt til rette for at det skulle bli en minneverdig seanse. Så også med kongens inntog den 25. november 1905. Nasjonen hadde ved folkeavstemming godkjent Stortingets beslutning om oppløsning av unionen med Sverige, og den danske prins Carl var med konstitusjonsavstemmingen den 12. november blitt tilbudt kongedømmet.

Stadsarkitekten hadde allerede startet tegnearbeidet da prins Carl takket ja til den norske trone den 16. november. Formannskapet som var litt på forskudd, hadde i møte den 15. november vedtatt å opprette en "Mottagelseskomiteé" ledet av Borgermester Christie, en "Arrangementskomité" og en "Sikkerhetskomié" til å sikre en god mottakelse. Forslaget ser ut til å ha kommet fra ordføreren, men hvorfor kommunen i det hele tatt tok på seg å arrangere mottakelsen har ikke latt seg etterspore.

Det har imidlertid ikke vært allmenn enighet om at kommunen skulle stå for arrangementet og der- ved dekke utgiftene, for forslaget ble vedtatt mot 6 stemmer. Vi må likevel tro at kommunen regnet det som en ære å få stå for markeringen av dette historiske øyeblikk. Derfor fikk komiteene mandat til "(...) at anvende det fornødne beløb til en hovedstadens værdig modtagelse af den nye konge og dronning".

Arrangementskomiteens medlemmer valgte arkitekt Victor Nordan som formann under sitt første møte den 16. november. I tillegg til Nordan satt blant annet Stadsarkitekt Lange i komiteen, og arkivmaterialet som dokumenterer arbeidet ligger derfor blant Stadsarkitekten/Byarkitektens materiale.

Ordføreren, Veidirektør Joh. Skougaard, var selv til-

stede på det første møtet og kunne melde at prosesjonsruten allerede var fastlagt: Gateløpene Vippetangen – Festningsplassen – Kirkegaten – Karl Johans gate skulle lede det nye regentpar inn på slottet. Komiteen fikk også vite at de hadde Veivesen- et til sin disposisjon i den utstrekning det lot seg gjøre.

Møteprotokollen viser at det ble holdt i alt tolv møter hvor arrangementet ble planlagt til den minste detalj. Det skulle settes opp en mottakelsespaviljong på bryggen, en æresport ved festningen og en i Karl Johans gate. Komiteen anså at de tegningene Stadsarkitekten allerede hadde utarbeidet kunne ligge til grunn for det videre arbeidet. Men portalene og gatene skulle lyssettes, dekoreres og det skulle være fyrverkeri.

Stadsarkitekten ser ut til å ha hatt problemer med å løse de brått anmeldte arbeider, og det ble løst gjennom å leie tjenester. Det var derfor mange firmaer som fikk hasteordrer i de ni dagene som gjensto til inntoget. Regnskapene viser blant annet at arkitektene Knudsen og Bredo Berntsen fikk henholdsvis kr 245 og kr 100 for tegnejobbene vi ser representert på disse sidene. Tegningene er med unntak av prospektet fra Vippetangen, akvareller i fargesprakende rødt-hvitt-blått.

Kongen kommer!
(Foto: Elis Nilsson. Original i Byarkivet A-20031_U015_057)

Stortinget 27.
november
1905. Kongen
kommer for å
avlegge sin ed.
(Ukjent fotograf.
Original i
Byarkivet
A-20031_U015_060)

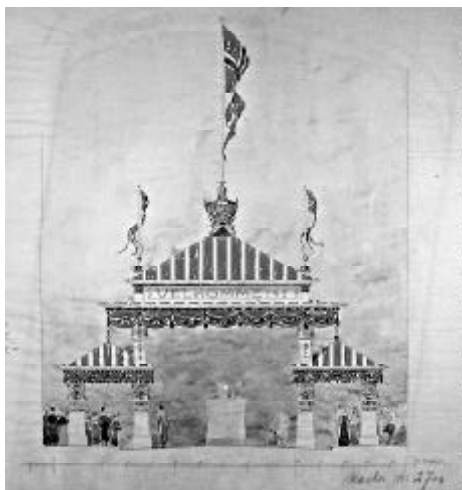

Fotografiene er ikke signert, med unntak av prospektkortet fra Karl Johan, og dermed kan vi ikke fastslå hvem som har fotografert hva. Men når vi finleser regnskapet fra arrangementskomiteen kommer det fram at det ble bygd en egen plattform for fotografen Thorén, og det er derfor trolig at han ble regnet som offisiell fotograf.

Korrespondansen rundt fotografering under be-
givenhetene viser at flere kjente fotografer forsøkte
å posisjonere seg gjennom komiteen. Blant annet
anmodet Skarpmoen om å få tildelt plass øverst på
Departementstribunen ved festningen, og det finnes
et brev fra Fagfotografernes Forening undertegnet
de kjente fotografene Worm Petersen, Szacinski og

Wilse, der det ser ut til at de reserverer seg mot
oppdraget å fordele adgang for fotografer fordi "...
*et par af de bedste pladse allerede paa forhaand er
besat af komiteen.*"

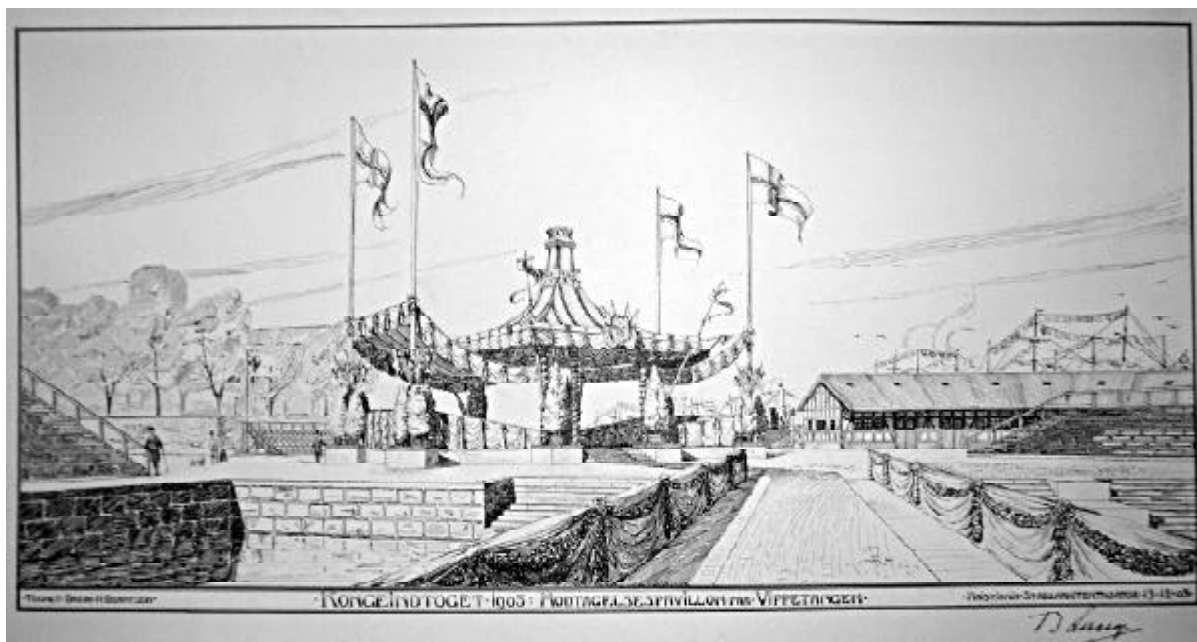
Komiteen tok brevet opp til behandling i møte
den 23. november og besluttet at ti fotografer skulle
få adgang etter som de meldte sin interesse. De
fotografiene vi ikke kan identifisere fotografen på,
på disse sidene, er kanskje tatt av Thoren, men vi
kan ikke hevde dette med sikkerhet. Fotoet på forsi-

"Den danske
port" var oppstilt
utenfor Den
Gamle Losjen
(Tegning: Bredo
Berntsen for
Stadsarkitekten.
Original i
Byarkivet)

Arkivet etter arrangements-
komiteen består av to deler: En
administrativ del som
inneholder møteprotokoll,
korrespondanse og regnskap;
og en del som befinner seg i
tegningsarkivet og som
inneholder skisser, de ferdige
tegningene og planer. I tillegg
finner man utgående
korrespondanse i
Stadsarkitektens kopibok.

Mottagelses-
paviljong på
Vippetangen.
(Tegning:
Bredo Berntsen.
Original i
Byarkivet)

den har for eksempel en signatur som kan minne om Eyolfssons.

Regnskapene inneholder mye materiale om hvem og hva som ble bestilt og planlagt. Vi kan blant annet lese om hvilke håndverkere som ble betrodd jobben med å sette opp portaler og tribuner. Og "1550 sløifer til lærere og lærerinder", som en egen post i regnskapet, vitner om de oppdrag en ansatt i skolen måtte vente å bli pålagt.

Hva hele arrangementet kostet i medgått tid, møtevirksomhet og bruk av brannvesen og veivesen, er det ikke mulig å regne ut, men det foreligger nøyaktige regnskaper fra Stadsarkitektens side. Totalt har hele infrastrukturen med tribuner, flagg, fyrverkeri, portaler og girlandere kommet på kr 43.534. Som

fratrekk ble det solgt billetter for kr 10.999, slik at bykassens virkelige utgifter strakk seg til kr 32.535. I dagens pengeverdi ville dette utgjøre et sted mellom to og tre millioner. Hele beløpet ble ført over Stadsarkitektens regnskap og utgjorde om lag en prosent av årsbudsjettet. Og det i et budsjett som blant annet skulle dekke vedlikeholdet av alle kommunens bygninger, starte oppførelsen av Frogner kirke og Bogstadveien skole, utvidelsen av Brannvaktens og byggingen av fiskehall på Vippetangen.

"Kongeindtoget"
foran
Universitetet på
Karl Johans gate.
(Foto: Mltet.
Original i
Byarkivet
A-20031_U015_060)

Utkast til
æresport.
(Tegning:
Bredo Berntsen.
Original i
Byarkivet)

Musikk til et rådhus

Når store ting skal feires, skal det gjerne skje med festlig musikk til, og skal det være riktig flott, skal musikken helst være nyskrevet. Derfor ble det lyst ut en konkurranse om et orkesterverk til åpningen av Oslo rådhus. Resultatet ble imponerende. Men det er vanskelig å konkurrere i komposisjon, og i ettertid kan man saktens stille spørsmål om det var rette verk som vant.

Av Leif Thingsrud

Det var i et møte i arbeidsutvalget for Byjubileumskomiteén 14. juli 1949 det ble vedtatt at man skulle lyse ut en konkurranse om "et musikkverk til bruk ved Rådhusets åpning". Man ville innby fem av byens mest kjente komponister til å sende inn et verk, som man ville honorere med to tusen kroner. Hvis et av verkene kunne brukes, skulle det honoreres med ti tusen kroner.

De fem komponistene man innbød var Karl Andersen, Bjarne Brustad, Klaus Egge, Pauline Hall og Ludvig Irgens Jensen. Alle var etablerte komponister som skrev i en moderat modernistisk eller neoklassisistisk stil, og med mangeårig tilknytning til byen.

Den store Byjubileumskomiteén hadde ingen innvendinger mot dette initiativet, men i avisene ble det reist kritikk mot at så få komponister var blitt invitert. I møtet 26. september vedtok derfor komiteén at man burde ta med alle komponister som bodde i Oslo og skrev orkesterverk. Invitasjonen ble derfor også sendt til Eivind Groven, Arne Eggen og Knut Nystedt. Og etter forslag fra komponistforeningen ble den i oktober sendt til ytterligere fire. Da hadde allerede Eggen og Brustad gitt melding om at de ikke ville delta, og Irgens Jensen mente han heller neppe ville få anledning, men han ville levere inn et musikkverk hvis han skulle få en idé.

Noen klare statutter for konkurransen ble ikke satt opp, men i brevet fra Byjubileumskomiteén til komponistene står det at det skal være et instrumentalverk, "festmusikk som kan passe til anledningen" og at det ikke bør strekke seg over mer enn ti, høyst femten minutter. Leveringsfristen ble satt til 15. februar 1950, og det var meningen å be "... Filharmonisk Selskaps kunstneriske leder å danne en jury."

"Godt og fyldig resultat"

Odd Grüner-Hegge, som var Filharmoniens kunstneriske leder, fikk med seg byens andre to etablerte dirigenter, Olav Kielland og Øivind Fjeldstad, i juryen. De var enige om at konkurransen hadde gitt *"et godt og fyldig resultat"* og at tre av verkene pekte seg ut. To av medlemmene, Grüner-Hegge og Fjeldstad, holdt på komposisjonen med motto "Vår

egen by" som "... den best egnede". Kielland, derimot, kjempet for verket med motto "Ut av historiens tåke". Og formuleringen "... den best egnede" kan jo leses som om de andre to heller ikke tok stilling til hva som var det beste verket, men at de kan ha ansett et verk med klare elementer fra slåttemusikken som noe fjernt fra hva datidens smak forventet ved åpningen av et hovedstadsrådhus. At verket med motto "Østlandstone" var det tredje som pekte seg ut, var det full enighet om.

Juryen kom til at prispengene burde deles mellom de tre verkene, slik at "Vår egen by" fikk fire tideler og de andre to tre tideler hver. Til arbeidsutvalget ble det imidlertid opplyst at saken skulle ha vært forelagt kommuneadvokaten, som ikke fant at det var adgang til en slik løsning. Hvis juryen hadde uttalt at alle tre verkene var like gode, kunne premien deles, ellers ikke. Noen formell uttalelse fra kommuneadvokaten forelå det imidlertid ikke, men arbeidsutvalget vedtok at vinneren skulle ha prispengene, mens de to andre skulle få dele et tilsvarende beløp.

Etter dette kunne navnesedlene åpnes, men noen overraskelser lå det vel neppe i dem. De tre jury-medlemmene hadde alle så stor kunnskap om og så godt kontaktnett i det norske komponistmiljøet at de uten vanskeligheter ville kunne identifisere et verk av de fleste av konkurransedeltakerne. Det var nok ingen som var overrasket over at "Vår egen by" var skrevet av Grüner-Hegges barndomsvenn og studiekamerat Ludvig Irgens Jensen. Mannen hadde altså fått en idé. Og det kunne ikke være den minste tvil om at "Ut av historiens tåke" kom fra Eivind Grovens høyst særpregede komponisthånd. Mest sannsynlig visste også juryen godt at det var Karl Andersen som var mannen bak "Østlandstone".

Groven forvist til teatret

Man var skjønt enige om at alle de tre premierte verkene måtte oppføres i forbindelse med festlighetene, og ifølge arbeidsutvalgets protokoll ble det konferert med juryformann Grüner-Hegge om hvor man skulle fremføre dem. Både Irgens Jensens verk, som senere er blitt kjent som "Canto d'hommagio", og Karl Andersens "Allegro festivo e canto solenne norvegese" ble oppført ved den høytidelige åpningen

av Rådhuset. Grovens verk, som han kalte "Hjalarljod", ble derimot brukt som ouverture til festforestillingen på Nationaltheatret samme kveld.

Konkurransen gikk ut på "et instrumentalverk", men vinnerverket ble framført med både orkester og kor. "Canto d'hommagio" er et variasjonsverk bygd over Irgens Jensens egen melodi til bysangen hvor et kor kommer inn med Niels Collett Vogts tekst i finalen. Verket kan imidlertid også fremføres rent instrumen-

talt, så konkurransereglene var forsåvidt overholdt.

Man kan selvsagt spørre seg om hvorfor man valgte å spille Andersens verk, som ingen holdt på som vinner, i stedet for "Hjalarljod" ved Rådhusåpningen, for i ettertid må det jo fortone seg som et klart feilgrep. Groven hadde skrevet et godt stykke festmusikk, men viktigere: Det var et høyst originalt verk. Det kan ikke sies om de andre premiereverkene. Ante Grüner-Hegge kanskje at en framførelse av Grovens verk ved samme anledning mest sannsynlig ville ha skapt diskusjon om bedømmelsen av konkurransen, og at det derfor var best å fremføre ham et annet sted?

Uten kommunal pompøsitet

Dagsavisene konsentrerte seg om helt andre sider ved byjubiléet og rådhusåpningen enn komposisjonskonkurransen. Svært få sendte sine musikkmedarbeidere ut, og musikken, som ble framført av Filharmonisk Selskaps orkester, ble derfor omtalt i svært generelle ordelag. Den eneste avisa som sendte sin musikkmedarbeider til Oslo var "The Scotsman", og han karakteriserte Irgens Jensens komposisjon som "... a good and satisfying work undiluted by civic pomposity." Framførelsen av Andersens verk ble karakterisert som "... also pleasing, but with less character."

De avisene som kommenterer førsteoppførelsen av "Hjalarljod" var Arbeiderbladet, som skrev at musikken var "festlig og vakker", Dagbladet som omtalte den "... pompøse, litt harde festovertyre", og Morgenbladet som skrev at den "... ble lønnet med stort bifall."

Noen spilles, andre glemmes

Historien har felt en dom over musikkverkene. Allerede i januar 1951 skrev Aftenpostens musikk-

© Scanpix

anmelder Hans Jørgen Hurum etter en konsert hvor Filharmonien spilte "Hjalarljod" at "*Bedømmelseskomitéen kan ikke ha hatt noen lett oppgave, – så godt som dette verket står seg.*". "Hjalarljod" er da også blitt stående som Grovens mest populære verk og et standardverk i nyere norsk musikk. Det spilles i dag på konsertscener over nærmest hele verden.

"Canto d'hommagio" regnes i dag blant Irgens Jensens sentrale verk, og det er blitt oppført i en rekke land. Verket var således ingen uverdig vinner. Men hele Irgens Jensens produksjon har i ettertid langt på vei havnet i skyggen, til tross for at det ikke er tvil om at han, i likhet med Groven, var en våre betydeligste komponister i det tyvende århundre. Han var håndverksmessig svært solid, men manglet den appellen som gjør en komponist til folkeeie.

Karl Andersen er i dag nærmest fullstendig glemt som komponist.

Men historiens dom er sjelden endelig. Verk og komponister som i mannsaldre kan være helt glemt, kan komme fram til heder og verdighet igjen. Om "Canto d'hommagio" og "Allegro festivo ..." får sin renessanse gjenstår å se, men norsk musikk fra midten av 1900-tallet spilles i dag ufortjent lite, blant annet fordi Norge lenge ikke prioriterte å utdanne dirigenter som kunne bringe vår kulturarv ut.

At konkurransen om musikk til Oslo rådhus ga et imponerende godt resultat, kan det imidlertid ikke være tvil om. Og det kunne vel nå, i forbindelse med årets byjubileum, være på sin plass å fremføre alle de tre verkene.

Kilder:

Byjubileumskomiteéns arkiv i Byarkivet
Formannskapetets utklippsbøker fra Byjubiléet i Byarkivet
Norsk Musikkliv nr. 8/1949
Arvid Vollsnes: "Oslokomponisten" - utdrag av utrykt bokmanus
Dagne Groven Myhren og Arvid Vollsnes muntlig til forf.

Odd Grüner-Hegge dirigerte
Filharmonisk
Selskaps orkester
i Ludvig Irgens
Jensens "Canto
d'hommagio" ved
åpningen av
Rådhuset.
(Foto: Per
Svensson, NTB,
Original i
Byarkivet.
Copyright:
Scanpix)

Hurra for kongen!

I 1870 fylte kong Karl 44 år, og da han oppholdt seg i Kristiania, sørget byen for å holde et skikkelig fødselsdagsselskap for ham. Og som seg hør og bør, jubilanten feiret med en nyskrevet hyllingssang til en melodi alle kjente, nemlig "For Norge, kjæmpers fødeland". Og dikteren var ingen ringere enn Jonas Lie.

Av Leif Thingsrud

Helt siden 1862 hadde det vi idag kaller Den Gamle Losjen vært i kommunens eie. Deler av bygget ble brukt av St.Olai-losjen, mens det øvrige var byens "Festivitetslocale" hvor allehånde konserter og borgerball ble avviklet. Her ble også kong Karls fødselsdag feiret den 3. mai 1870 med to hundre og femti gjester og nok av mat og drikke. Vertskap var byens magistrat og formannskap som opprettet en egen festkomité med grosserer Hassel som leder. Dette var første gang i sin regjeringstid at kongen var i Kristiania på fødselsdagen, og det skulle også bli den siste. To år senere døde den populære monarken.

Menyen er dessverre ikke bevart, men i regnskapsbilagene er det spesifisert både oksekjøtt, koteletter, kalkuner, laks, hamburgerskinke, blomkål og tre tønner østers. Dessertkuverter ble levert fra Fritznerns konditori.

Ikke tomme glass

Vin ble omhyggelig utprøvd. Til festkomitéens prøvesmaking ble det 28. april levert tre flasker Margaux, fire forskjellige andre vinflasker og en champagne av merket Montebello fra H. S. Dietrichsons vinhandel, mens det fra P. A. Larsen kom et parti av tilsvarende størrelse med madeira, hvitvin, rødvin og champagne. Det siste falt nok best i smak for her kom det ny leveranse 2. mai: 102 flasker Cru d' Milou, 80 flasker Niersteiner, 75 flasker Clicquot champagne, 36 flasker "Madeira til mad", 25 flasker East India sherry, 25 flasker Sparkling Hoch osv. osv.

Hvor mye drikke som var inkludert i kuvertprisen, forteller ikke dokumentene, men det er grunn til å tro at det var det aller meste. For her var det grand gala med en forsamling stort sett bestående av byens fremste menn. Påmeldingslister ble utlagt en rekke steder og sirkulerte i formannskapet og bystyret. Og med en pris på seks daler pro persona, noe som idag tilsvarer minst to og et halvt tusen kroner, begrenset det seg jo sterkt hvem som fant ut at de måtte bli sett der.

Hvordan festen forløp forteller også de gamle dokumentene lite om. De hvite vantene til servitørene som ble bestilt fra Steen & Strøm vitner om

(Mel. For Norge, Kjæmpers Fødeland.)

Det norske Folk har skolt og født
i Høj af fine Bjerge,
det Fædeland, det kaldes det,
det vil det Døden Norge;
det var fine Høitidsdag
med Skat for Kongen og sit Flag,
og Folket: Hurra heri vidt
iblandt de gamle Bjerge.

2

Som Knopper to i Majens Dag
af Gullene Sol er baaren,
vor Konge og vor unge Flag
er født i Folkemassen;
af vorte de i Frijd og Sorg
jom Frikjøf og Hjem Tugleborg,
jom Knopper to i Majens Dag
af Gullene Sol er baaren.

3

Det høje Navn, vor Konge har,
om Stort vor Folk erindrer,
om Carlens og hans Skjønnefjor,
jom over Norden erindrer;
men om hans Højde er det sagt,
i det har først hans Kongemagt,
og derfor kjend og Folket
hans Dag vor Folk erindrer.

I Oslo Formannskaps arkiv finnes flere bokser merket "Festligheter". De inneholder korrespondanse og regnskap vedrørende forskjellige festligheter i kommunal regi. Ofte var det kongebesøk, andre ganger var det et eller annet kulturelt jubileum. Ett legger også merket "sørgeligheder".

stil. Likeså taffelmusikk utført av Christiania theaters orchester for 40 daler. At regningen fra vognmannen på transport av stoler oppgir samme antall både til og fra festivitetslokalet, kan tyde på at det holdt seg innenfor rimelig sømmelige former, mens oversikten over skadd glass- og stentøy kan tyde på at man ikke bare satt der og pirket i maten og spyttet i glassene.

Et nøyaktig ført regnskap over hva som ble "beskadiget" oppgir 24 flate tallerkner, syv dype tallerkner, tretten flate desserttallerkner, syv dype desserttallerkner, 31 punsjeglass, 27 porselenskopper, fem glassvaser osv. I alt ble det skadet glass- og stentøy for førti daler.

Tømmerspekulanten ble dikter

Geburtsdagssang ble bestilt hos Jonas Lie. Han hadde opprinnelig vært sakfører med praksis på Kongsvinger. Der hadde han viklet seg inn i dristige tømmerspekulasjoner og gikk på store tap. I 1868 sto han med gjeld til langt over ørene, måtte avvikle sakførerforretningen og flyttet til Kristiania. I flere

Kong Karl ble kronet i Nidarosdomen i 1860 (Utsnitt fra maleri av Peter N. Arbo)

4

Nu, han er Gæst i Folkets Gaard,
 deti Quiker hi haan. Kommer
 Gaa trogt af Gæstet fra Norges Haar,
 der Gæst af Solskin Glæmmer,
 de haad haan mangen Elvedag
 med Seir for haan af Norges Lag,
 at glæd haan Gæstet maugt et Aar
 i di den norske Sommer.

5

Hi ville vi vort Bægt i di,
 avor Skaal for Kongen Torvne:
 Gid al den Skai man spæmme i di
 haan lør i fine Drømme,
 og lange flort haan føre an
 for Oscar for og Carl Johan!
 Hi Kortstund vil vi Bægt i di,
 avor Skaal for Kongen Torvne!

Jonas Lie

år hadde han også syslet med journalistikk, og i 1866 debuterte han med en diktsamling. Hans neste bok, fortellingen "Den Fremsynte", kom først i 1870. Dermed startet den lange rekken av romaner, som etterhvert skulle gjøre ham berømt som en av "de fire store" i norsk litteratur "gullalder". Det var altså en ung, relativt ukjent dikter som fikk slippe til her. Men oppdraget var sikkert kjærkomment, for Lie forsøkte nå å skrive seg ut av den store gjelda.

Forskjellig "oppdragsdiktning" var nok vel så utbredt blant de kondisjonerte i det gamle Kristiania som det er til konfirmasjoner og bryllup i dag. Og kvaliteten på skriveriene kunne være alt annet enn foraktelig, selv om den i dag ofte virker tung og snirklet.

Manuskriptet fra Lie er udatert, men i mappen med korrespondansen omkring festen finnes tre brev fra Lie til Borgermester Christian Jensen. Det første er datert 26. april. Lie aksepterer oppdraget med å skrive "... den Kongesang, som De Hr. Borgermester, gjorde mig den Ære at anmode mig om at digte ...". Det neste er sendt samme dag som festen skulle holdes og lyder: "Da min Hustru i mit Fravær har faaet en Indbydelse til Middag iler jeg med at sende Billetten tilbage, da jeg ved, at De kan have Brug for den til Andre." Lie kunne nok sikkert ha hatt lyst på et bedre måltid, men det spørs vel om en fallert sakfører fra provinsen hadde noe antrekk til en slik fest.

Det siste brevet er datert 14. mai. "Det glæder mig at Sangen har været til Deres Tilfredshed", skriver Lie og takker for "det særdeles store Honorar". Han fikk nemlig hele 25 daler, og det tilsvarer minst ti tusen kroner i dag. Han følte seg sannsynligvis noen tømmerstokker lettere av det.

Arkivplan i byrådsavdelingenes arkiv: Ikke satt sammen over natten

Arkivplan er et viktig verktøy for å fremme sikker og effektiv dokumenthåndtering. Det kan imidlertid ta både betydelig tid og personalressurser å lage en god plan. I byrådsavdelingene er nå en arkivplan klar etter halvannet års arbeid, men ingen tror man har fått en endelig plan av den grunn. Planen inneholder derfor også bestemmelser om jevnlig ajourføring.

Av Morten Brøten

Samtidig med innføringen av den parlamentariske styringsformen i 1986, ble det opprettet et sentralt arkiv for de syv byrådsavdelingene (i dag åtte). Arkivet har i dag 11 ansatte og årlig journalføres ca 45 000 dokumenter.

Ønske om en arkivplan

Bakgrunnen for å starte arbeidet med en arkivplan i byrådsavdelingenes arkiv var mangelen på nedfelte regler og rutiner for hvordan det daglige arbeidet i arkivet skulle utføres. Man ønsket seg en totaloversikt over arkivets gjøremål som kunne presenteres for ansatte i arkivet (særlig nyansatte og vikarer) og delvis også for saksbehandlere i byrådsavdelingene. Arkivet har dessuten vært gjennom stadige endringer i arbeidsrutiner som det har vært behov for å dokumentere. Videre har man lenge ønsket seg en skriftlig og detaljert kartlegging av alt arkivmateriale som byrådsavdelingene er i besittelse av.

Planen er ment å fungere som et "oppslagsverk" for alle som har behov og/eller interesse for kunnskap om arkivet eller arkivrelaterte spørsmål. Målet er å fremme sikre og effektive dokumenthåndteringsrutiner i arkivet så vel som i byrådsavdelingene.

Etter at arbeidet med arkivplanen var påbegynt ble forskriften til arkivloven vedtatt. I forskriften stilles det krav om at offentlige organer skal ha en ajourført arkivplan til enhver tid (§2-2). Et tilsvarende pålegg finnes i Arkivinstruks for Oslo kommune hvor det heter at "virksomheten skal utarbeide en arkivplan [...]".

Praktisk gjennomføring

Våren 1998 ble det opprettet en arkivplangruppe. Gruppen bestod av arkivleder og fire arkivmedarbeidere. En konsulent på arkivet ledet gruppearbeidet. Hvert enkelt gruppemedlem fikk tildelt spesielle saksområder som vedkommende fikk ansvaret å skrive om. Deretter presenterte man det man hadde skrevet på de ukentlige gruppemøtene. De andre på arkivet ble holdt oppdatert om hva som foregikk på disse møtene. Hverken saksbehandlere

eller it-personale var representert i gruppen.

Arbeidet med arkivplan var forholdsvis pragmatisk lagt opp fra starten av. Det forelå ingen stor-slåtte og detaljerte prosjektplaner; det man hadde var et enkelt skriv om hva arkivplanen i grove trekk skulle inneholde, hvilken arbeidsmetode som skulle benyttes samt et tidsperspektiv. Gruppearbeid ble brukt som arbeidsmetode og målsetningen var et utkast innen 01. juli 1998 og en ferdig utarbeidet arkivplan innen 01. januar 1999.

Våren 1999 var det meste av materialet til planen samlet inn og nedskrevet. Ansvaret med å slutføre arbeidet og sy det hele sammen til en helhet ble tillagt en av gruppemedlemmene.

I oktober 1999 var et utkast til arkivplan ferdig utarbeidet. Utkastet ble deretter overlevert til arkivleder, nestleder, en saksbehandler og til slutt til administrasjonssjefen for gjennomlesning og eventuelle kommentarer. I januar år 2000 var arkivplanen endelig slutført.

Struktur og innhold

Byrådsavdelingenes arkiv valgte en nokså omfattende forståelse av arkivplanbegrepet. Man forsøkte så godt som mulig å tilfredsstille kravene som er skissert bl.a. i Arkivinstruks for Oslo kommune. Planen utgjør omlag 80 sider; i tillegg kommer alle vedleggene. Selve dokumentet består for det meste av ren tekst. I tillegg har man laget et organisasjonskart og to rutineflytfigurer i tegneprogrammet Visio.

Arkivplanen er oppdelt i følgende seks hoveddeler der hver del tar for seg ett bestemt "tema"; 1 Innledning, 2 Rutiner i arkivet, 3 Saksbehandler-rutiner (setter fokus på forholdet saksbehandler – arkiv), 4 Arkivbegrensning og kassasjon, 5 Periodisering, bortsetting og avlevering, 6 Arkivserier og 7 Definisjoner. De fleste hoveddelene er deretter oppdelt i underkapitler; ett eller to nivåer. Det er stor variasjon mellom de ulike hoveddelenes lengde; alt fra én side til 30 sider.

Rutinebeskrivelsen er todelt ut fra målgruppe; hoveddel to gjelder rutiner for arkivpersonalet mens hoveddel tre gjelder rutiner for saksbehandlere. Veiledning i bruk av det elektroniske journalførings-

systemet for arkivansatte er bakt inn i den øvrige teksten. Veiledning i bruk av saksbehandlersystemet er derimot skilt ut og lagt ved som eget vedlegg.

Vedleggene er en sentral del av arkivplanen. Vedleggene er pr i dag større en selve arkivplan-dokumentet og vil etter hvert øke ytterligere i omfang. Eksempler på vedlegg er ulike retningslinjer, systemdokumentasjon for edb-systemer, bortsett-ingslister, oversikt over større endringer som er gjort i databasene, arkivnøkler osv.

Tilgjengelighet og ajourføring

For at en arkivplan skal bli tatt i bruk, må den være så lett tilgjengelig for brukerne som mulig. Planen kan være tilgjengelig i papirform og/eller i elektronisk form. Byrådsavdelingenes arkiv benytter begge formater. Papirutgaven og vedleggene skal oppbevares inne hos arkivleder. På sikt skal arkivplanen i

tillegg legges ut på det interne nettverket i byrådsavdelingene. På denne måten har både arkivansatte og saksbehandlere til enhver tid dokumentet tilgjengelig på kontorplassen.

Ajourføring og vedlikehold er svært viktig for at arkivplanen skal være et attraktivt oppslagsverk over tid. Når og av hvem skal planen ajourføres?

I byrådsavdelingenes arkiv skal papirutgaven oppdateres når det skjer større endringer – ellers hvert halvår. Gamle versjoner oppbevares som vedlegg til den oppdaterte arkivplanen. Man trenger imidlertid ikke å ta vare på hele det gamle dokumentet, men kun de delene hvor det har skjedd endringer av betydning. Den elektroniske versjonen oppdateres fortløpende som endringene oppstår. Arkivleder er ansvarlig for at dette gjøres i byrådsavdelingenes arkiv.

Gode råd i arkivplanarbeidet

Ta saksbehandlere, it-personale og evt. andre grupper med i arbeidet med arkivplan, såfremt gruppene berøres av planen.

Fordel arbeidsoppgaver, men husk: jo flere kokker jo mer søl. En person bør bli tillagt hovedansvaret.

Få med ledelsen – dette vil gi planen mer "tyngde". Arkivansvar er et lederansvar i følge arkivforskriften plassert i den øverste ledelsen i organet.

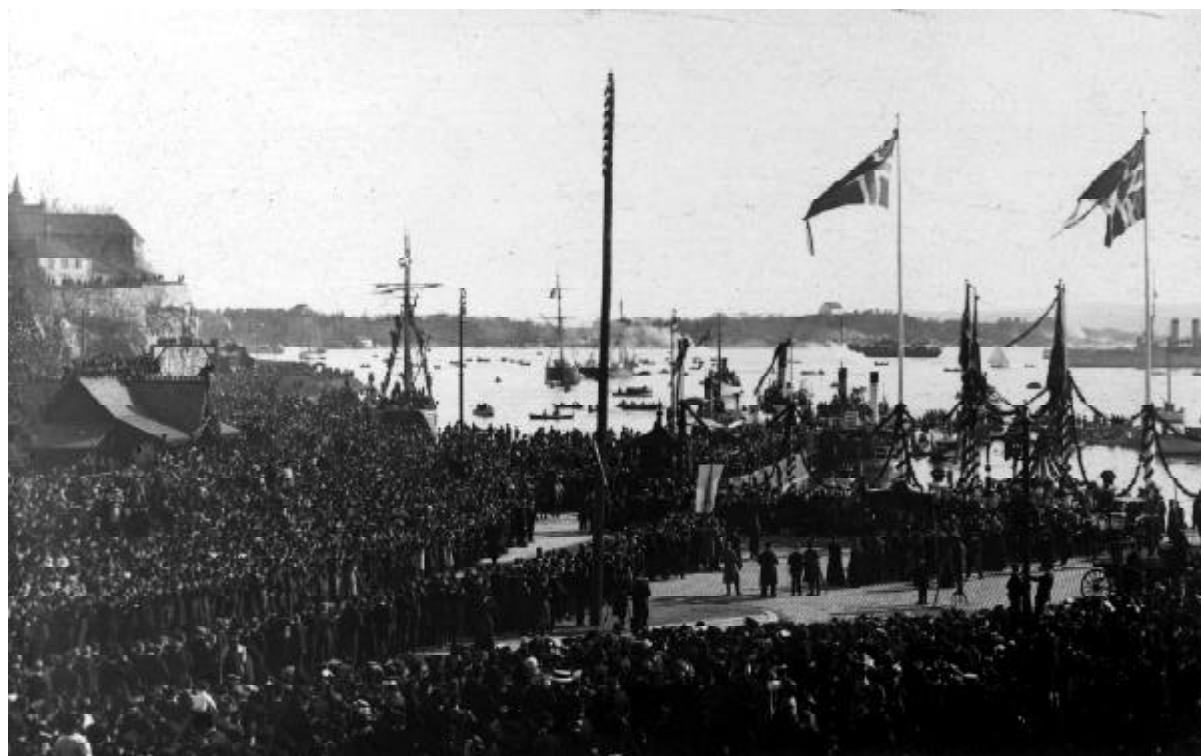
Ledelsen har derfor også en plikt til å sette i gang arbeid med en arkivplan.

Sett av tilstrekkelig med ressurser til arbeidet. Planlegg arbeidet, prosjektarbeid kan være en nyttig arbeidsmetode.

I tillegg til å ha god kunnskap om arkivet og arkivspørsmål bør den som fører arkivplanen i pennen ha god kjennskap til tekstbehandling

og evt andre programmer man benytter i skriveprosessen. For eksempel kan det være en fordel – spesielt for større virksomheter som skal lage arkivplaner – å benytte funksjoner i Word som f.eks. innholdsfortegnelse, hyperkobling osv.

Bestemmelser om når og av hvem arkivplanen skal ajourføres bør nedfelles i eventuelle stillingsinstrukser e.l.

Bjørnsøns likferd, 1910. Også her sto kommunen og Stadsarkitekten for arrangementet. (Ukjent fotograf for Stadsarkitekten. Original i Byarkivet A-20031_U0015-083)

Periodisering av arkiver i Oslo kommune

Ut fra arkivforskriften og arkivinstruksen skal alle kommunens virksomheter periodisere sine arkiver med jevne mellomrom. Hva er hensikten med dette og hvordan skal arbeidet praktisk utføres? Skal man benytte overlappingsperiode eller skarpt periodeskille?

Av Ranveig Gausdal og Anne Marit Noraker

Å periodisere er å dele arkivmaterialet inn i tidsbolker eller *arkivperioder*. Overgangen mellom slike kalles *periodeskille*. Materialet innenfor en arkivperiode skal holdes samlet og behandles likt.

Ved å skille ut det eldste arkivmaterialet fra dagligarkivet, sikrer man seg at bare reelt aktive saker befinner seg i det aktive arkivet. Dagligarkivet blir mer oversiktlig, og mengden stoff blir mer håndterlig. Det blir mindre å bla gjennom når man leter etter bestemte saker. Ved å periodisere, organiserer man arkivmaterialet slik at de aktuelle sakene befinner seg i nærheten av saksbehandlere – i dagligarkivet, mens de mindre aktuelle oppbevares lenger unna – i bortsettingsarkivet. Når man overfører materiale til bortsettingsarkiv, frigjør man dessuten plass til nytt materiale i dagligarkivet.

Periodisering er også viktig for å hindre at journal-databasen blir for stor. Hvis man bare tilfører nye opplysninger uten å fjerne gamle med jevne mellomrom, vil den stadig vokse. Responstiden kan bli lang, og sjansen for aktuelle treff ved søk blir mindre.

Når skal man periodisere?

Byarkivet anbefaler at arkivperioder i sakarkivet som hovedregel skal være på fem år, jf. *Arkivinstruks for Oslo kommune*. I blant kan det imidlertid ligge forhold til grunn som gjør at man må velge å avvike fra dette, for eksempel når det skjer endringer i dagligarkivet som gjør at man forandrer på ordningsprinsippene. Dette vil være aktuelt hvis man skifter arkivnøkkel, eller hvis man går over fra manuell til elektronisk journalføring.

Hvis man skifter arkivnøkkel uten å periodisere, vil man som regel måtte omklassere de delene av arkivet som får endrede koder. I de fleste tilfellene vil det bety både merarbeid og fare for at man mister oversikt.

Det vil også være nødvendig å lage et slikt skille ved overgang fra et elektronisk arkivsystem til et annet, hvis opplysningene i det gamle systemet ikke konverteres til det nye. Dette fordi alt arkivmateriale fra en arkivperiode bør være registrert i den samme journal- og arkivdatabasen.

Videre må man periodisere ved store omorganiseringer, nedleggelser og fusjoner. Årsaken til dette er at arkivmateriale fra en og samme arkivperiode skal tilhøre samme arkivskaper, og at det dermed skal kunne knyttes til arkivskaperens administrative inndeling på en entydig måte.

Den enkelte virksomhet kan også begrunne avvik fra femårsregelen med mengden av arkivsaker, med plassmangel i lokalene for dagligarkivet og opphopning av journalopplysninger i databasen. For sakarkivene anbefales imidlertid ikke kortere arkivperioder enn tre år eller lengre arkivperioder enn ti år.

To former for periodisering

I det øyeblikket man setter et skille i arkivmaterialet og overfører deler av det aktive sakarkivet til bortsettingsarkivet, vil det være en rekke saker som er under behandling. Det er to måter å forholde seg til disse sakene på.

Man kan for det første ta med seg over til ny arkivperiode de sakene som er til behandling ved periodeskillet og de sakene som gjenopptas i den nærmeste tiden etterpå. Dette kalles for periodisering med *overlappingsperiode*. Det er denne metoden man som regel skal bruke.

Men i noen tilfeller bør man ikke kunne flytte noen saker fra gammel til ny arkivperiode, selv ikke de som er til behandling i det øyeblikket den nye perioden starter. Dette kalles for periodisering med *skarpt periodeskille*. Skarpt periodeskille skal brukes ved manuell journalføring, ved overgang fra manuell til elektronisk journalføring, ved overgang fra et elektronisk arkivsystem til et annet - hvis opplysningene i det gamle systemet ikke konverteres til det nye ved store omorganiseringer av virksomheter og ved innføring av ny arkivnøkkel.

Overlappingsperiode

Overlappingsperioden brukes for å avklare hvilke saker som fortsatt er aktuelle og som derfor skal overføres til ny periode. Ved benyttelse av overlappingsperiode skal man ikke overføre materialet til bortsettingsarkivet idet man passerer periodeskillet. I stedet skal man forholde seg til arkivmaterialet fra

begge arkivperiodene den første tiden av den nye arkivperioden. Det er denne første delen av den nye arkivperioden som kalles for overlappingsperiode. Først når overlappingsperioden er over, setter man bort de arkivsakene som skal overføres til bortsetningsarkivet.

Ved normal lengde på arkivperioden, som er fem år, anbefaler Byarkivet en overlappingsperiode på ett år.

Praktisk gjennomføring

Når man skal benytte overlappingsperiode, oppretter man nye mapper i dagligarkivet for den nye arkivperioden når man passerer periodeskiellet. Nye saker som opprettes blir lagt i de nye mappene. Når en gammel sak tilføres nye dokumenter, henter man saken frem fra den gamle arkivperioden, legger den sammen med de nye dokumentene, og arkivlegger den senere i den nye perioden. Om man plasserer de nye mappene side om side med de gamle eller i egne skuffer eller hyller, får være opp til den enkelte, men har man plass, er det nok sikrest å holde de to periodene klart adskilt.

Følgende saker overføres til ny arkivperiode: saker som er opprettet i løpet av overlappingsperioden, gamle saker som har fått tilført nye dokumenter i perioden og presedenssaker. Når overlappingsperioden er over, må man i tillegg gå gjennom de gamle sakene som ikke har fått tilført nye dokumenter og som inneholder uavskrevne dokumenter. Dette

gjøres for å bestemme hva som skal flyttes med til ny arkivperiode og hva som ikke skal det. Ved hjelp av den elektroniske journalen kan man ta ut lister over disse sakene. Man må også gjennomgå de sakene hvor alle dokumenter er avskrevet, men hvor som saken likevel ikke er avsluttet.

De sakene som avsluttes og som ikke overføres til ny periode, lar man ligge i de gamle mappene. De sakene som ikke avsluttes og som dermed overføres til ny periode flyttes til nye mapper. Følgende saker tilhører dermed avsluttet arkivperiode: gamle saker som er avsluttet og som ikke har fått tilført nye dokumenter i overlappingsperioden.

Når overlappingsperioden er over, bør man sette en absolutt strek i arkivet. Dersom det etter dette kommer inn nye dokumenter i saker fra gammel periode, lages det en ny sak med et nytt saksnummer i ny periode. Man legger så en henvisning til den gamle arkivperioden på den nye saken, og fra saken i den gamle arkivperioden til den nye saken. De samme henvisningene føres i journalen.

Materialet fra den gamle perioden kan selvsagt blegges eller lånes ut til saksbehandleren, men skal da legges tilbake i bortsetningsarkivet når saken skal arkivlegges.

Den elektroniske journalen

På samme måte som sakarkivet deles journal-databasen inn i perioder. De opplysningene man skiller ut av den elektroniske journalen må være

Karl Johans gate utsmykket med ispillarer i anledning Kronprins Olav og Kronprinsesse Märthas 21. mars 1929. Det var kommunen, gjennom Byarkitekten, som sto for pyntingen. (Ukjent fotograf for Byarkitekten. Original i Byarkivet A-20031_U005_006)

opplysninger om de arkivsakene man overfører til bortsetningsarkivet.

Den aktive journaldatabasen skal speile arkivmaterialet i det aktive arkivet, og de journalopplysningene som skilles ut av basen bør høre til de sakene som overføres til bortsetningsarkivet.

På samme måte som i sakarkivet, har man behov for overlappingsperioden for å få oversikt over de journalopplysningene man skal overføre til neste journalperiode. Man skal overføre de opplysningene som er knyttet til de sakene man overfører. Det er først ett år etter det reelle periodes skillet at man rent praktisk lager skillet mellom den gamle og den nye journaldatabasen.

Denne operasjonen kalles å *sanere* databasen. Sanering betyr å skille ut eller sile fra de opplysningene som er uaktuelle. Programmer som tilfredsstiller Noark-standardens skal ha funksjoner for sanering. "Uaktuelle opplysninger" som hentes ut fra den aktive databasen eller eventuelt hele den gamle journaldatabasen legges over på medium og format som skal godkjennes av Byarkivaren. Ett eksemplar sendes til Byarkivet og ett tas vare på i virksomheten.

Over i den nye perioden tar man med saker som nevnt over i beskrivelsen av selve arkivet. Man må sørge for at de sakene som reelt sett er avsluttet fra saksbehandlers side blir avskrevet og avsluttet i databasen. Hvis ikke vil man kunne flytte med seg saker som man ikke vil få bruk for over til ny journal- og arkivperiode.

Hvis man journalfører et dokument i en gammel sak i løpet av overlappingsperioden vil systemet overføre hele saken til ny journalperiode. Som en forberedelse på periodes skillet og som forsikring om at det ikke overføres unødvendig mange saker, bør

man derfor i forkant av periodes skillet journalføre flest mulig utgående dokumenter. Dette gjelder dokumenter som ikke er reelle (påbegynt men som ikke skal sendes), dokumenter som er sendt men ved en feil ikke er journalført osv. Ved å rydde opp i basen og journalføre slike dokumenter i forkant slipper man dermed å overføre mange gamle saker som i realiteten er uaktuelle til ny periode.

Skarpt periodes kille

Med skarpt periodes kille går man fra en arkivperiode til en annen uten den myke overgangen som en overlappingsperiode innebærer. Man setter strek den samme dagen som man kommer til periodes skillet.

Journalen avsluttes med alle de dokumenter og saker som ble registrert i perioden, også de som fortsatt er aktive eller til behandling i øyeblikket. Man avskriver alle dokumenter og avslutter alle saker. Man flytter ikke noe over til ny periode, verken dokumenter eller journalopplysninger.

Nye dokumenter i saker fra foregående periode registreres i ny periode på ny sak, med nytt saksnummer, nytt saksomslag osv. Det må lages henvisninger fra ny journal (-database) til gammel, og fra gammel til ny, og det bør også legges henvisninger i begge retninger i sakarkivet. Dette gjelder både når man fører journalen elektronisk og når man fører den manuelt.

Man kan selvsagt låne ut saker fra den gamle perioden og bilegge dem, men disse skal legges på plass igjen i den gamle periodens arkiv.

Kilder/litteratur:

Lov om arkiv av 4. desember 1992
Forskrift om offentlige arkiv, § 3-12-3-17
Arkivinstruks for Oslo kommune, punkt 3.2

Ispillarene langs Karl Johans gate i anledning Kronprins Olav og Kronprinsesse Märthas bryllup ble opplyst innvendig om natten. (Ukjent fotograf for Byarkitekten. Original i Byarkivet A-20031_U005_009)

Byarkivets årsberetning

1999 ble året hvor Oslo fikk sitt virkelige Byarkiv. Den 9. september var det offisiell åpning i Maridalsveien 3 med Ordfører, Byråd og Riks- og Statsarkivar blant gjestene.

Generelt var 1999 et travelt år i Byarkivet med økt kursaktivitet og sterk økning i antallet forespørsler. Viktige saker har vært iverksettelsen av arkivinstruks for Oslo kommune, utarbeidelse av en veiledning i innføring av elektronisk arkiv, fornyelse av rammeavtale for elektronisk journal-, arkiv- og saksbehandlersystem og utarbeidelse av veiledninger i arkivering for barnehager og sykehjem.

Midt oppi dette kom flyttingen av såvel kontorene fra Økernveien 11 som arkivsamlingen fra fire forskjellige magasiner. Og til tross for at lesesalen var stengt i halvannet måned på høsten ble besøktallet tett oppunder fjorårets.

Alt dette står å lese i årsberetningen, en lekker tyve siders trykksak, som interesserte kan få, så langt opplaget rekker, ved henvendelse til Byarkivet.

Arkivnøkkelen

Endringer i felles arkivnøkkel for Oslo kommune:

022.4 Ny tekst: Valgmanntall, valgkretser, valglokaler

022.5 Utgår

022.8 Ny tekst: Listeforslag og stemmesedler

Nye medarbeidere

Morten Brøten er ansatt i et årsvikariat i seksjon for arkivdanning og systemansvar. Han er 26 år, cand. mag. og har tidligere arbeidet ved Byrådets arkiv.

Torgrim Hegdal tiltrer 1. april et ni måneders vikariat i seksjon for arkivdanning og systemansvar. Han er 35 år, cand. mag. og har permisjon fra Oslo sporveier, hvor han hovedsaklig arbeider med deres historiske arkiv.

Avleveringer

Oslo lufthavn og kommunens anleggsarbeider

Byarkivet hentet for ca. ett år siden en del arkivsaker i en garasje på Fornebu. Dette er nå sortert og katalogisert. Hoveddelen er et alminnelig sakarkiv etter administrasjonen ved Oslo lufthavn i den perioden Oslo kommune sto for driften, dvs. fra åpningen i 1939 til 1946. En del materiale etter Oslo kommunes anleggsarbeider ble også funnet. Dette knytter seg hovedsaklig til utbyggingen av Fornebu og til vedhugst under siste krig.

Sjømannskolen

Byarkivet har mottatt skolens arkiv, som går tilbake til begynnelsen av 1890-tallet. Sammen med dette fulgte også supplerende materiale fra Svend Foyns borgerskole.

Byhistorisk uke

Byarkivet har gleden av å invitere alle interesserte til "Byhistorisk uke" 10. til 14. april.

Åpent arkiv

onsdag 12. april

Gjør et dykk i arkivet

Omvisning i bygget

kl. 12.00, 14.00, 16.30 og 17.30

Populærforedrag

"Gården du bor i" og "Personallistoriske kilder i Byarkivet"

ved Ellen Røsjø og Leif Thingsrud

kl. 10.00 og 18.30

Enkel servering

Fagseminar

torsdag 13. april

"Langsomt ble omlandet vårt eget"

Se program på s. 5

Utstillinger

Kommunen som fotograf

Tegningsdokumentasjon i kommunen

Arkiv – ikke "bare papir"

Anno 1900

Bystyret for 100 år siden

Hedenskap på Vestre Gravlund

Den store saken for byens representantskap våren 1900 var spørsmålet om oppførelse av et kommunalt krematorium. Bakgrunnen for saken var at "Lov om Ligbrænding" kom i 1898 og ga enhver rett å bestemme at man skulle kremes etter sin død. Men loven krevde også at dette skulle skje i et godkjent krematorium, og noe slikt fantes ikke her i landet.

Av Leif Thingsrud

Bakgrunnen for krematoriesaken var en henvendelse fra Norsk Ligbrændingsforening. De viste til både de hygieniske fordelene samt at urnelunder tok mye mindre plass enn gravlunder. Andre grunner til å velge kremasjon var "... at den kirkelige Ceremoni kan foregaa paa et saavidt mulig centralt Sted i Byen, hvortil der er let Adgang. Et Krematorium kan som bekjent ligge hvorsomhelst i en Bys Midtpunkt uden at virke generende ...". Til sist nevnte foreningen at en urnelund uten problemer kunne plasseres midt i byens bebyggelse. Dermed kunne det også gis "... de mindre Bemidlede Adgang til at skaffe sig en fredet Familiegrav og en let Adgang til at hegne om den med de Tegn paa Pietet mod de Afdøde, som nu bl.a. paa Grund af de store Afstande til Kirkegaardene alene vil være forbeholdt de mer velstillede Samfundsklasser, der kan afse Tid og Befordringsomkostninger hertil."

Saken hadde vakt adskillig reaksjon allerede før den kom på representantenes bord. Allerede i april 1899 hadde 34 prester skrevet under på et opprop, hvor de av hensyn til "Stemningen blant Byens Befolkning" ba om at det ikke ble bygd noe krematorium på noen av byens kirkegårder. Det ville "... inden Talrige Kredse saare Følelsen og vække en Uvilje, der er dybt begrundet i kristelig Tradition og Pietet ..".

Sundhetskommisjonen og kirkevergen ønsket derimot, med forskjellige begrunnelser, å gi krematoriesaken sin fulle støtte. Sistnevnte mente imidlertid at kommunen ikke burde stå for byggingen, men heller gi et bidrag til Ligbrændingsforeningen samt avstå en tomt på en av kirkegårdene.

Magistraten fulgte kirkevergens forslag, og foreslo at foreningen skulle få tomt på Vestre Gravlund. Kirketilsynet sluttet seg til dette, men ikke enstemmig. Et av medlemmene, sokneprest Arnesen, protesterte kraftig mot at man "... indbringer et fremmed og forstyrrende Element paa Kirkegaardene eller Gravlundene. Thi det maa fastholdes:

Disse er hidtil, som ogsaa Navnet siger, udelukkende bestemte og anlagte for Begravelser og ikke for Ligbrænding".

Det måtte nødvendigvis bli en følelsesladet debatt i en slik sak, og det var sogneprest Klaveness som startet. Han presiserte at det "... lader sig ikke bestride, at de religioner, som har brugt brænding af ligene, har været hedenske. (...) De kristne havde aldrig brugt at brænde lig, og dette var saa meget mer at lægge mærke til, som kristendommen kom op i et samfund, hvor ligbrænding var i brug (...) det romerske rige." Likbrennerne hadde, slik han så det ikke noe på viet jord å gjøre.

Klaveness fikk liten støtte for sine synspunkter. Venstres

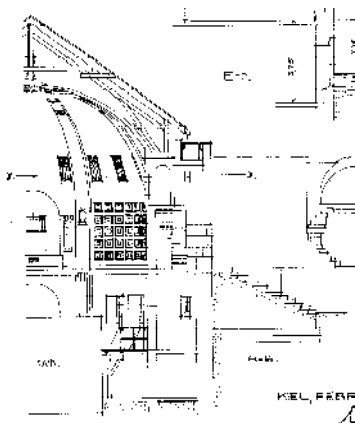
O. J. Hoversholm beklaget at det ikke ble foreslått at kommunen skulle stå for byggingen, og Arbeiderpartiets O. G. Gjølsteen mente at å overlate til Ligbrændingsforeningen å oppføre et krematorium var å skyte saken ut i det blå. Foreningen hadde bare en lite brøkdel av de midlene den trengte til byggingen.

Mot tre stemmer vedtok representantene at kommunen ikke skulle bygge, og mot fem stemmer at det skulle avstås en tomt på Vestre Gravlund.

Gjølsteens spådom om at byggingen aldri ville komme i gang, skulle ikke slå til. I 1904 kom spørsmålet om bevilgning opp i forbindelse med budsjettet. Det ble en lang og følelsesladet debatt også her, men beskyld-

ningene om hedenskap ble ikke gjentatt. Magistratens forslag gikk på tyve tusen kroner, men et knapt flertall bestemte at ti tusen fikk holde, og at Ligbrændingsforeningen måtte skaffe et tilsvarende beløp selv. En tid senere fikk krematoriet en testamentarisk gave på femti tusen kroner, og dermed kunne byggingen kunne ta til. I 1909 sto krematoriet ferdig. Det ble drevet av Ligbrændingsforeningen fram til 1940, da kommunen tok over anlegget.

De første årene var det heller få som valgte kremasjon, men antallet steg raskt. I 1910 ble 59 lik brent, ti år senere 383. Først etter siste krig ble kremasjon vanligere enn begravelse.

Utsnitt av Osc. Hoff's tegning til krematorium
(Kopi i Byarkivet)